

URMİYE

sayımına göre 435.200 kişidir (2004 yılı tahminlerine göre 499.000). Urmîye'de yetişen ve Urmîye'yi da Urmî nisbesiyle tanınan şahsiyetler arasında Safiyyüddin el-Urmîvî, Tâceddin el-Urmîvî, Sirâceddin el-Urmîvî, Seyyid Lokmân b. Hüseyin İbn Yezdânîyâr el-Urmîvî ve Hacı Mirza Fazlullah Müctehid-i Urmîvî sayılabilir (Urmîvî nisbesiyle anılan diğer kişiler için bk. Sem'ânî, *el-Ensâb*, I, 115-117; Yâkût, I, 190-191).

BİBLİYOGRAFYA :

Belâzürî, *Fütûh* (Fayda), s. 475, 477; Ya'kübî, *Kütübü'l-Büldân* (trc. M. İbrâhim Âyetî), Tahran 2536 şş./1977, s. 46; İbn Hurdâzbih, *el-Mesâlik ve'l-memâlik* (trc. Hüseyin Karaçânlû), Tahran 1370 hş./1991, s. 97-98; İstahrî, *Mesâlik* (nşr. İrc Efşâr), Tahran 1368 hş./1989, s. 155, 159, 161; İbn Havkal, *Sefernâme-i İbn Havkal: İrân der Şüretü'l-arz* (trc. Ca'fer-i Şiâr), Tahran 1366 hş./1987, s. 84-85, 93, 99; *Hudûdü'l-âlem* (Sütûde), s. 159; Makdisî, *Ahşenü't-tekâsîm* (trc. Ali Nakî Münzevî), Tahran 1361 hş./1982, I, 73, 195; II, 560, 564; Sem'ânî, *el-Ensâb*, I, 115-117; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân* (Cüdfî), I, 190-191; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil* (trc. Abdülkerim Özyadın), İstanbul 1987, IX, 297-298; XII, 197-198; Bündârî, *Zübdetü'n-Nusra* (Burslan), s. 23, 154, 184, 269; Müstevfî, *Nüzhetü'l-kulûb* (Strange), s. 84-86, 241; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme* (haz. Zuhuri Danişman), İstanbul 1970, VII, 33-42; M. Hasan Han, *Mir'âtü'l-büldân* (nşr. Abdülhüseyn Nevâî - Mir Hâşim Muhaddis), Tahran 1367 hş./1988, I, 49-51; *Ferheng-i Coğrafiyâ-i İrân*, Tahran 1330 hş./1951, IV, 237-240; Behrûz Hâmâcî, *Ferheng-i Coğrafiyâ-yi Âzerbâycân-i Şarkî*, Tahran 1370 hş./1991, s. 187-195; G. le Strange, *The Lands of the Eastern Caliphate*, Frankfurt 1993, s. 161, 165-166; Azîzullah Beyât, *Külliyyât-i Coğrafiyâ-yi Tabî'î ve Târîhî-yi İrân*, Tahran 1373 hş./1994, s. 223-225; M. Cevâd Meşkûr, *Nazar-i be-Târîh-i Âzerbâycân*, Tahran 1375 hş./1996, s. 45-47; *Ferheng-i Coğrafiyâ-i İrân*, Tahran 1376 hş./1997, s. 21-31; Hasan Enzelî, *Urûmiyye der-Gozer-i Zemân*, Tahran 1378 hş./1999; Ahmed Kâviyânpür, *Târîh-i Urûmiyye*, Tahran 1378 hş./1999; *Ferheng-i Coğrafiyâ-i Şehrîstân-hâ-yi Kîşver* (*Şehrîstân-i Urûmiyye*), Tahran 1379 hş./2000, s. 237-416; Rahmetullah Tefîk, *Târîhçe-yi Urûmiyye*, Tahran 1382 hş./2003; V. Minorsky, "Urmîye", *IA*, XIII, 59-65; a.mlf. - [C.E. Bosworth], "Urmîya", *El²* (İng.), X, 896-899; İbâyetullah Rızâ, "Urmîye", *DMBİ*, X, 424-427.

OSMAN GAZİ ÖZGÜDENLİ

URQUHART, David (1805-1877)

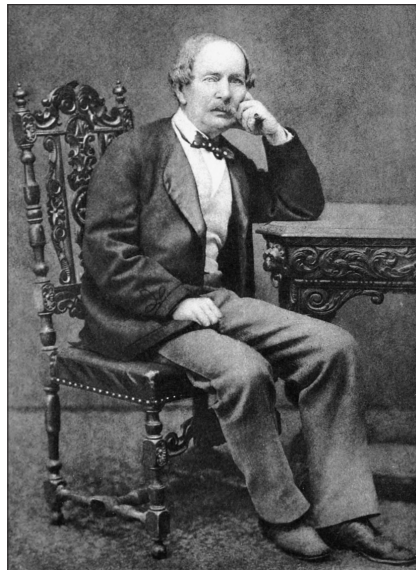
Türkler'le ilgili eserleriyle tanınan İngiliz gazetecisi, yazar ve diplomat.

İngiltere'nin Cromraty şehrinde doğdu. Babasının ölümü üzerine annesi tarafından İsviçre'ye götürüldü. Cenevre'de Fransız askerî okulunda okudu. İngiltere'ye dö-

nünce Wolwich tophânesinde silâh tekniği öğrendi. Oxford Üniversitesi'nden dersler aldı ve 1827'de Yunan bağımsızlık savaşına katıldı. Londra'ya gidişinde başarılarından dolayı İngiltere Kralı IV. William tarafından kabul edildi. 1831'de İstanbul'a elçi tayin edilen Sir Stratfor Canning ile birlikte elçilik görevlisi olarak İstanbul'a gönderildi. Ertesi yıl Londra'ya geri döndü. 1833'te İngiltere için ticarî imkânlar araştırmak üzere Doğu ülkelerine seyahate çıktı. Bütün Osmanlı ülkesini ve diğer yerleri dolaştı; ardından Osmanlı Devleti'nin ekonomik potansiyelini ortaya koyan *Turkey and it's Resources* adlı eserini yayımladı (London 1833). Urquhart, Yunan bağımsızlık hareketi dolayısıyla karşılaştığı Türkler'i elçilikteki görevi ve seyahatleri esnasında daha yakından tanıma fırsatı buldu. Türkler'in İslâmiyet potasında oluşturdukları medeniyete hayran kaldı ve bu arada İslâmiyet'e iyice merak sardı. 1833'te yazdığı "İslâm as a Political System" başlıklı kitap hacmindeki makalesinde Hıristiyanlığın sosyal hayattaki tesiriyle İslâmiyet'in bu fonksiyonunun kıyas bile kabul etmeyeceğini belirtmişti. Makalesinde ayrıca İslâmiyet'in hem ruhanî hem cismanî olduğunu, âhiret hayatı ile beraber insanların dünyevî hayatını da her kademedede düzenleyen bir siyasî sisteme sahip bulunduğu ortaya koyuyordu.

1834'te İstanbul'a gelen Urquhart, Mısır yönetimiyle başı dertte olan Osmanlı

David Urquhart

idaresine İngiliz ve Fransız yöneticilerinin muhalefetine rağmen destek verdi. Bunun üzerine İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Palmerstone, bu sırada İstanbul'daki İngiliz elçisi Lord Ponsonby vasıtasıyla Urquhart'ı Bâbîâli'ye sınır dışı ettirdi. Londra'ya gidince *England, France, Russia and Turkey* isimli kitabını yayımladı (London 1835). Bu kitabında, o günkü dünya güç dengesini değerlendirmekle beraber İngiliz idarecilerinin gafleti yüzünden Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne, dolayısıyla Avrupa'ya hükmedeceğine işaret etti. Bu tarihten itibaren Rusya'yı sürekli bir tehlike olarak gören Urquhart, bu konuda Dışişleri Bakanı Lord Palmerstone'a söz geçiremeyeceğini anladığından 1835 yılında kurulan *Portfolio* adlı haftalık gazetede dış politika yazıları yazmaya başladı. 1836'da bir defa daha İstanbul elçiliği genel sekreterliğine tayin edilince *Portfolio* kapandı; ancak 1843'te tekrar yayıma başladı ve 1845 yılına kadar devam etti. Bu gazetede Urquhart, özellikle 1838 İngiliz-Türk Ticaret Antlaşması'yla ilgili olarak Lord Palmerstone'u hedef alan ve onu Ruslar'a yardım etmekte suçlayan yazılar yazdı. 1837'de elçilik genel sekreterliğinden ayrılıp Londra'ya döndü. 1838'de yaklaşık 1000 sayfa hacmindeki *The Spirit of the East* adlı iki ciltlik eserini yayımladı. Bu eser o güne kadar müslüman Doğu ve özellikle Türkler'le ilgili olarak yazılanlardan çok farklı bir özellik taşıyordu. Müellif Osmanlı Türkleri arasında ruh ve fazilet planında yaşanan bir hayattan, dürüstlükten, hoşgörürden, âdil idareden, misafirperverlikten, kadına olan saygıdan ve bütün bunlarla ilgili Batı'daki imajın yanlışlığından söz ediyordu. Onun bu eseri özellikle Avrupa'da yankılar uyandırmıştır.

1847'de girdiği parlamentoda 1852 yılına kadar milletvekilliği süresince Türkler'in menfaatlerini savunan Urquhart, 1850'de *Pillars of Hercules* adlı kitabını yayımladı, bunun büyük bir bölümünü "Turkish Bath" (Türk hamamı) ayırdı. Avrupalılar'ın temiz olmadıklarını söyleyen yazar onların Türkler gibi temizlikle ilgili kurumlardan da yoksun bulunduğunu belirtti. Kitap Avrupa'da ve özellikle İngiltere'de "Turkish Bath Movement" isimli bir kampanyanın başlatılmasına yol açtı. Bu kampanyaya her kesimden insan katıldı. Başta Londra olmak üzere İngiltere'nin birçok şehrinde Türk hamamları inşa edildi. Birçok belediye başkanı Sultan Abdülaziz'e mektup yazarak hamam inşası konusunda uzman istedi. "Turkish Bath" 1856'da Londra'da kitap şeklinde basıldı.

Urquhart, Kırım savaşının ardından Avrupalı devletlerin Osmanlı sultanına yayımlattıkları İslahat Fermanı'nın haksız bir baskının sonucunda ortaya çıktığını ve bu fermanın hıristiyanları müslümanlardan daha ayrıcalıklı duruma getirdiğini ileri sürdü. 1856 yılında Foreign Affairs Committee isimli bir cemiyet kurdu. Bu cemiyetin başlıca amacı Avrupa'nın el birliğiyle reform, islahat gibi bahanelerle düzenini bozduğu Osmanlı Devleti'nin milletler arası alanda haklarını savunmak ve Rusya'nın bu devlet üzerindeki emelleri konusunda resmî makamları uyarmaktı. *Free Press* bu cemiyetin yayın organı olarak 1855'te yayımlanmaya başladı. *Free Press*, Turkish Bath Movement'i bizzat koordine etti ve gelişmelere sütunlarında yer verdi. Foreign Affairs Committee'lerin sayısı 1876'da yirmi bire ulaştı. İskoçya'dan Brighton'a kadar ülkeyi baştan başa saran bu cemiyetlerin fikir babası Urquhart'tı. *Free Press*, 1866 yılından itibaren *Diplomatic Review* adıyla yine bu cemiyetlerin yayın organı şeklinde çıkmaya başladı. Bu yayın da *Free Press* gibi Türkler'i Avrupalılar'a fazilet timsali bir millet olarak takdim ediyordu. Ayrıca Batılılar'ın Osmanlı ülkesinde yaptırılmaya çalıştığı reformlar, dış borçlar ve Rus tehlikesi gibi konularda Sultan Abdülaziz, Fuad Paşa ve diğer Osmanlı yöneticilerine yazdığı mektupları burada yayımladı. Özellikle Osmanlılar'ın Avrupalılar'dan aldığı borçların onları batıracağı, dış borç alınmasına son verilmesi, mevcut borçların faizlerinin silinmesi için çalışmalar gerektiğine dair New Castle Foreign Affairs Committee'nin başkanı Mr. Crawshaw'a yazdığı iki uzun mektup hem *Diplomatic Review*'da yayımlandı, hem de 1867-1876 yılları arasında yurda dönüşüne kadar yakın irtibatla bulunduğu Ali Suâvi tarafından Türkçe'ye tercüme edilerek 1875'te Paris'te kitapçık halinde basıldı.

David Urquhart, Mustafa Fâzıl Paşa'nın Sultan Abdülaziz'e 1867'de Avrupa'dan gönderdiği mektuba sert tepki gösterdi. Onun mektupta en çok tepki gösterdiği husus sultana paşa tarafından teklif edilen laikliktir (*Diplomatic Review*, April 3, 1867 s. 53-54). 1866 yılında başlayan Girit İsyanı esnasında Fuad Paşa'ya yazdığı mektupta Hz. Peygamber'in, "Ne zulmediniz ne de kendinize zulmettiniz" hadisiyle söze başlar ve Osmanlı yönetiminin isyancılara ve kıskırtıcı yabancılara karşı takındığı yumuşak tavır tenkit eder (*Diplomatic Review*, [April 7. 1869], s. 60-62). 1875'te Bul-

gar İsyanı ve ardından Hersek'te çıkan ayaklanmalar üzerine Montrö'de rahatsızlığına rağmen hanımı ile beraber kaleme aldıkları yazılarla Osmanlılar'ı savunmayı sürdüren Urquhart, gerek eserlerinde gerekse makalelerinde Osmanlı ülkesinde ezilen sınıfın hıristiyanlar değil müslümanlar olduğunu ileri sürdü. Şark meselesinin Rusya tarafından ortaya atılmış suni bir iddia mahiyeti taşıdığını, yalnız Rusya'nın emellerine hizmet ettiğini ısrarla vurguladı. Sultana yazdığı mektuplarda Osmanlılar için tek çözümün bütün dış müdahaleleri reddedip kendine güvenmek ve şer'î yönetimden ayrılmamak olduğunu ifade etti. Hatta 1876'da Butler Johnstone vasiyetiyle sultana ulaştırılmak üzere yirmi bir Foreign Affairs Committee başkanının imzaladığı bir mektupta, "Sizin selâmetiniz ancak size Kur'ân-ı Kerîm'le indirilen hükümlere tamamen bağlı kalmanızdadır" deniyordu (Public Record Office, FO, nr. 78/2454). Onun bu görüşlerini Foreign Affairs Committee mensupları, daha 1867'de Sultan Abdülaziz'in Londra ziyareti esnasında Buckingham Palace'ta sultana verdikleri bir brifingde arzetmişlerdi. Sultana yapılan hitabe daha sonra *Diplomatic Review*'da karşılıklı sütunların birinde Fransızca, birinde Türkçe olarak yayımlandı (4th September 1867, s. 1-2). Rahatsızlığından dolayı 1864 yılından itibaren İsviçre'de Montrö'de oturan ve zaman zaman İngiltere'ye giden Urquhart 1877'de Napoli'de öldü, cenazesi Montrö'de toprağa verildi. Urquhart, İngiliz tarihinde "döneminin en meşhur Türk dostu" ifadesiyle yerini almıştır (*National Register of Archives*, nr. 26573). Ardında yüzlerce kitap, binlerce makale, mektup bırakan Urquhart'ın şahsî evrakları British Museum Elyazmaları Bölümü ile Kuzey Londra'daki History of Medicine Museum'da bulunmaktadır.

Başlıca Eserleri. *Turkey and it's Resources* (London 1833; Fransızca trc., Paris 1836), *England, France, Russia and Turkey* (London 1834), *The Spirit of the East* (I-II; London 1838, Almanca trc., Stuttgart 1839), *Pillars of Hercules* (London 1850), *The Mystery of Danube* (London 1851), *The Occupation of Crimea* (London 1854), *The Turkish Bath* (London 1856), *The English-Turkish Treaty of 1838* (London 1859), *The Military Strength of Turkey* (London 1868), *The Foreign Affairs Committee and the Sultan* (London 1875), *Le sultan et le pasha d'Egypte* (Paris 1839).

BİBLİYOGRAFYA :

Ali Suâvi, *David Urquhart Efendi'nin Bu Kere Umûr-ı Ecnebiyye Komitelerinden New Castle Cemiyetinin Reisi Mister Crawshaw'a Yazdığı Tahrir-i Nesâyh-â-yâtın Kendi Kalemiyle Olan İngilizce Aslından Lisân-ı Osmânî'ye Tercümesi*, Paris 1875; *Huzûr-ı Şevket-Mevfûr-ı Padîşahî'ye, İngiltere Umûr-ı Ecnebiyye Komiteleri Canibinden Seksen Dört Buçuk Milyon Liralık Hakk-ı Düyûn Lâyhâsını Kabul Niyazıyla Arzuhal*, Paris 1876; R. Davison, *Reform in the Ottoman Empire: 1856-1876*, Princeton 1963, tür.yer.; Şerif Mardin, *The Genesis of Young Ottoman Thought*, Princeton 1962, tür.yer.; Abdurrahman Âdil, "Osmanlı Türklerinde İnkılabât-ı Fikriyye", *Hâdisât-ı Hukûkiyye Mecmuası*, Cüz 10, İstanbul 1923, s. 129-132; *Portfolio* (gazete) koleksiyonları (1835, 1843-1845), London; *Free Press* (gazete) koleksiyonları (1955-1866), London; *Sadakat Gazetesi*, nr. 73-74 (2-3 Şubat 1877); *Basiret Gazetesi*, nr. 2114, 23 Cemâziyelevvel 1294 (16 Mayıs 1877); *Diplomatic Review* (gazete) koleksiyonları (1866-1877), London; *Morning Advertiser* (gazete) koleksiyonları (1890), London; *National Register of Archives*, nr. 26573, London.

 HÜSEYİN ÇELİK

URÛZ (العروز)

Altın ve gümüş para dışında kalan mal türlerini ifade eden fıkıh terimi.

Sözlükte "genişlik; dağ, bulut" anlamlarındaki **arz** kelimesinin çoğuludur (*Tâcû'l-'arûs*, "'arz" md.; *Tezhîbü'l-luğa*, I, 457). Bunun yanında arz dirhem ve dinarın (altın ve gümüş para) dışındaki malları ifade eder (İbn Fâris, *Mu'cemü mekâyisi'l-luğa*, "'arz" md.; *Tezhîbü'l-luğa*, I, 455). Cevherî'nin kendisinden sonra birçok lugatta tekrarlanan arz tarifi şöyledir: "Arz metâdir; dirhemlerin ve dinarların dışındaki her şey arzdır, bu ikisi ise ayndır." Buna bağlı olarak birçok klasik lugatta arz kelimesi karşılığında **metâ** (çoğulu emtia) kullanılır. Para dışındaki diğer malları ifade etmesi bakımından arz ile eş anlamlı gösterilen metâ sözlüklerde çoğunlukla "kendisinden faydalanan her nesne" (Feyyûmî, *el-Mişbâhu'l-münir*, "mt'a" md.) ya da "ticarete konu olan ve kendisinden faydalanan yiyecek maddesi, elbise ve ev eşyası gibi mallar" diye tanımlanır (bk. METÂ). Bazı klasik sözlüklerde arz kelimesinin yukarıdaki kapsamını daraltan ikinci bir tanım daha vardır. Ebû Ubeyd'e atfedilen bu tanıma göre arz "hacim ölçüğü (keyl) ve ağırlık ölçüğü (vezn) altına girmeyen hayvan ve akardan başka metâ"dır (Cevherî, *eş-Şihâh*, "'arz" md.).

Klasik lugatlardan anlaşılacağına göre mallar öncelikle altın ve gümüş para ile (nakd)